

Megbocsátható-e az árulás?

Befejezéséhez közeledik a második parlamenti ciklus politikusainak és es-
küre kötelezett közhivatalnokainak át-
világítása. Lezárultak az első kényes
ügyek, néhányan – bár a törvényt jól
ismerték, hiszen meg is szavazták –
mégis „pettyesek” maradtak. Pár ügy
pedig bíróság előtt folytatódik. Meg-
nyitotta kapuit a Történelmi Hivatal,
ahol a polgárok (a besúgó nevének
megismerése nélkül) betekinhetnek a
róluk készült dossziékba. A több mint
hétéves játszma a nyilvánosság előtt
zajlott. Az történt, amit vártunk? És

egyáltalán: várt-e ettől
valamit a társadalom?
A kérdés elkötelezett
szakértőjével, Kőszeg
Ferencsel, a valaha
célszemélynek számító
„Szegessel” **BUJÁK
ATTILA** beszélgetett.

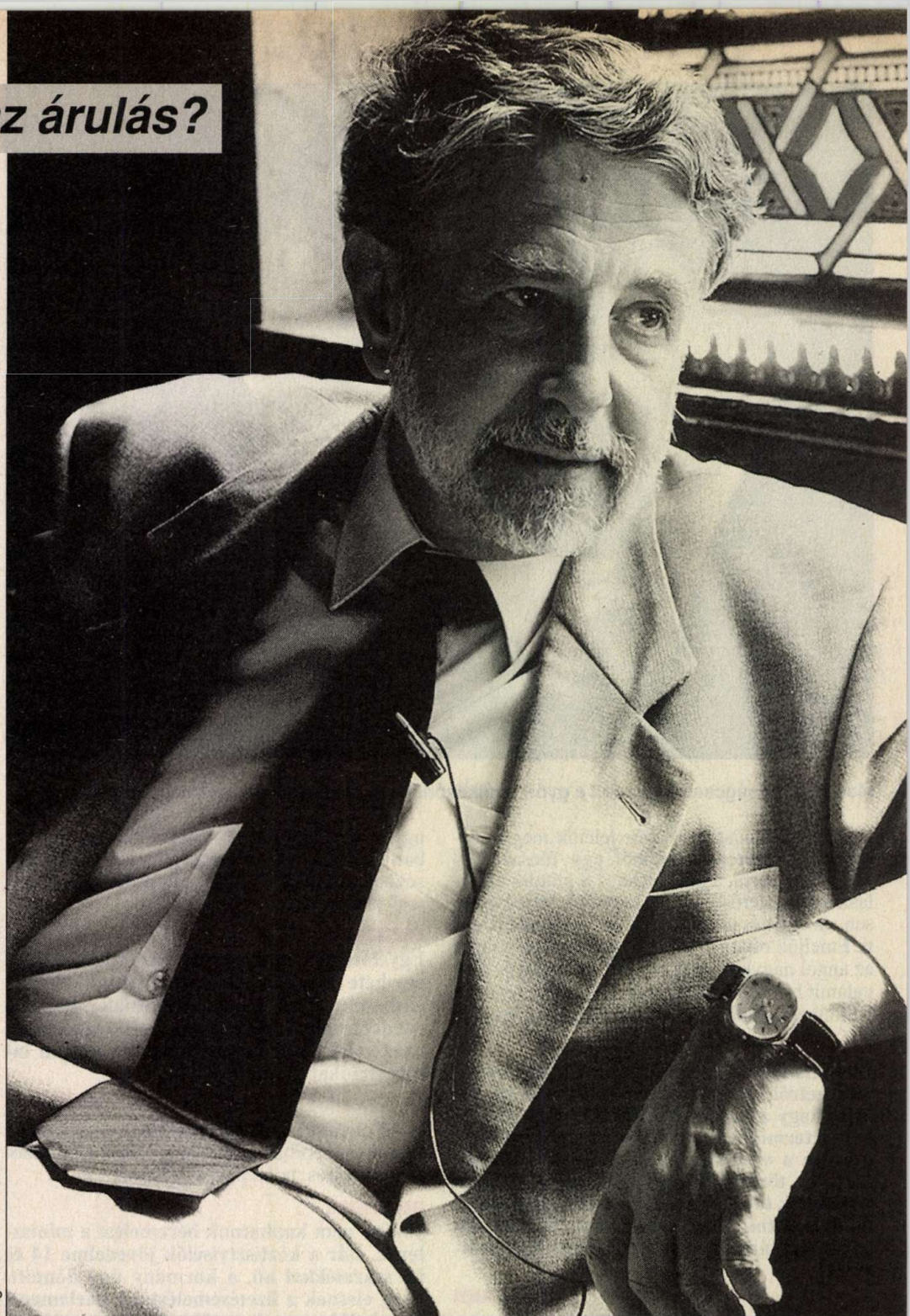

I – Amikor hét éve az első szabadon válas-
tott parlament összeült, bízt-e abban,
hogy ezt a kérdést megnyugtatóan ren-
dezni lehet?

– Őszintén szólva, akkor nem gondolkodtam
ezen. 1989 decemberéig a hatalom sikeresen
konspirált, a demokratikus ellenzéknek csekély
fogalma volt arról, miként is működik az állam-
biztonsági szervezet.

I – Azt hitték, csak a rendőrség kajtat önök
után?

– Mi ellenzékben mindig „a rendőrökről” be-
széltünk. A külső szemlélő számára a belső el-
hárítás a rendőrség része volt. Például az egyik
kihallgatás jegyzőkönyvének fejlécén azt olvas-
tam, hogy „állambiztonsági szerv”, de hogy el-
különül-e a rendőrségtől, arról fogalmam sem
volt. A '89-es nyári tárgyalásokon, abban a bi-
zonyos I/6-os bizottságban, amelynek tagja vol-
tam, sok minden szóba került a rendőrök fegy-
verhasználatától a Munkásörtség felosztatásáig,
de az állambiztonsági szervezetről alig esett
szó. Egyszer Pallagi Ferencet, az állambiztonsá-
gi ügyekkel foglalkozó miniszterhelyettest hall-
gatta meg a bizottság. Ő mondta, hogy készül
már a nemzetbiztonsági törvény. A következő
esemény a Dunagate-ügy volt. Akkor kiderült:
valóban készültek a rendőrség és az állambiz-
tonsági szervezet különválasztására, az állam-
biztonságnak a belügytől való szeparálására. De
ez elhúzódott a botrányig, a Dunagate viharában
viszont néhány hét alatt megoldották. Akkor
szüntették meg a III/III-ast. Egyesek úgy tartják,
hogy a Dunagate provokáció volt, azzal a céllal,

Bege Nóra felvétele

hogy a csoportfőnökség feláldozása árán a szer-
vezet egészét átmentsék. Én ebben kételkedem.
Nagyobb volt a kapkodás és az összeviesszag
annál, mint hogy egy ilyen átgondolt manővert
végre tudtak volna hajtani. Ám az igaz, hogy si-
került jó ideig elhitetni a közvéleménnyel – és
ez még ma is áll: a III/III-as volt az egyedüli, a
diktatúrát jogellenesen kiszolgáló szervezet az
állambiztonságon belül.

I – Mikor gondoltak először arra, hogy az
ügynökkérdést tisztázni kell?

– Már a parlamentben. A nemzetbiztonsági
bizottság ülésén, Horváth Balázs belügyminisz-
ter egyik meghallgatásakor került szóba, hogy
van egy lista. Aktív politikusok nevét tartalmazza,
olyanokét, akik a III/III-as csoportfőnökség
hálózatához tartoztak.

I – Ez lett volna az a dosszié, amelyet távo-
zásakor Németh Miklós búcsúzóul át-
nyújtott Antall Józsefnek?

Az el

– Sok legenda kering erről. Lehetséges. Én
nem láttam. Nem is világos, milyen elvek sze-
rint készült, kik szerepeltek rajta. Valószínűleg
az állambiztonság operatív nyilvántartása alap-
ján szerkesztették. A lista '89 decembere után
készülhetett, amikor Csikós József visszakerült
a pártközpontból a belügybe és átvette a belügyi
nyilvántartásokat is kezelő hivatal vezetését.
Horváth Balázs beszámolója nyomán derült ki,
hogy vannak a politikai életben olyan szemé-

lyek, akik spiclik voltak. Ezek kiszűrésére készült a Hack–Demszky-féle törvényjavaslat, amelyet Antallék félresöpörtek. Pedig logikus volt, hogy egy új, még ingatagnak látszó demokráciában a zsarolhatóság veszélyét minimálisra kell csökkenteni.

– Végül mégis zsarolásra használták a dossziét.

– Igen, két esetben is. Mindkét alkalommal az egykori miniszterelnök próbálta sarokba szorítani politikai riválisait, Torgyánt és Csukát. De ez mellékes. Eleinte a zsarolhatóságot szerettük volna megelőzni, utóbb egyre fontosabbá vált az elv: a demokráciában a közszereplő múltja nem lehet titok a választó előtt.

– Nem értem, miért kell erre törvény. Hiszen a közszereplő múltját a sajtó is feltárhatja.

– Igen, ha például valaha sikkasztásba keveredett. Az ügynökmúlt azonban más. Az, hogy valaki ügynök volt – hacsak nem vonatkozik rá az átvilágítási törvény –, államtitok. Ha ön megírja, s be is bizonyítja, bűncselekményt követ el. Az állam titkosítja a közszereplő múltjának egy szeletét, holott ez a közre tartozik, éppen azért, mert az illető közszereplő. Ha magánember, akkor „csupán” erkölcsi kérdés.

– Ön hogyan fogja fel az ügynökproblémát? Morálfilozófiai, jogi vagy politikai kérdésnek látja?

– Jogi kérdésnek fogom fel, a fentiek szellemében. Senkinek, aki közbizalomra tart igényt, nincs joga ahhoz, hogy eltitkolja a múltját. Ha mégis megteszi, a következményeit viselnie kell. Más kérdés, hogy lesznek-e következményei.

– Vajon a politikai közösség bünteti-e az árulást? Gálszécsy András volt miniszter nyilatkozta egyszer: Magyarországon eddig két emberről derült ki, hogy ügynök volt, az egyikből pártelnök lett és a másikkól is pártelnök lett.

– A társadalom szíve joga, hogy elítéli vagy megbocsátja-e az árulást – jelen esetben inkább az árulkodást. Ezért tartom ostobaságnak Torgyán pártelnök minapi felszólalását arról, hogy Hornnak erkölcsi kötelessége lemondani. A választók dolga, hogy a miniszterelnököt a történetek után demokratikus eszközökkel megbüntetik-e vagy sem. A törvénynek azt kell biztosítania, hogy legalább elvben feltárható legyen a múlt.

– A törvény kizárólag a III/III hálózatába került ügynökök szerepével foglalkozik. Egészen biztos, hogy az állambiztonsági szervezet többi ágának múltja hótiszta?

magyar egyház közötti kapcsolatok ellenőrzése is. A III/1-es Baranya megyei kirendeltsége például nagy figyelmet fordított a pécsi püspökségre és az egyetemre, gyakran kerestek olyan embereket, akik külföldi útjaik során hírszerző feladatot is elláthattak. Hogy a magyar hírszerzésen belül milyen arányban vegyültek a politikai-információ-szerzési feladatok az államközi kapcsolatokban szokásos kémkedéssel, nem tudjuk. De nem feledkezhetünk meg a III/IV-esről, a katonai elhárításról sem. Eredendő dolga az volt, hogy a NATO-hírszerzés szándékait keresztelje. De a sorkatonákat, tiszteteket is ők figyelték. Ki hozott be a laktanyába Bibliát? Vannak-e vallásos szerveződések az egységénél? Ki tett kétes politikai megjegyzést? Az ügynökbeszervezés kimeríthetetlen bázisa is a katonaság, a III/IV-es volt.

” Az ügynökkérdést az éveken át tartó huzavona kiüresítette. ”

– Az ügynökös manapság társasági játék, jobb körökben kedvelt szórakozás. Mindenkinek van egy-egy neve, amelyet innen-onnan hallott. A fél ország várta Horn, avagy Torgyán átvilágítását. Ha valakiről tényleg kiderül, sajnálkoznak: a „szerencsétlen”. Mintha épp olyan kétarcúan viszonyulnának ehhez a morális próbatételhez, mint magához a rendszer-váltáshoz.

– Nem kétséges, hogy az ügynökkérdést az éveken át tartó huzavona kiüresítette. Mindenki számára világos volt, hogy az előző kormányoknak megfelelt a fura kettősség: egyrészt úgy tettek, mintha ez is az igazságtétel része lenne, holott semmi köze hozzá. Közben olcsó trükkökkel húzták az időt. És amikor a törvényt megszavazták, azzal a megszorítással tették, hogy csak a következő ciklusra vonatkozzon. Más kérdés, hogy a választó mit hogyan értkel.

spiclivel. Én személy szerint azt gondolom: besúgónak lenni ocsmányság. Nem illik beszélgetni a jó baráttal, s utána az egészet leadni a tartó-tisztnek. De a politikai bizottság tagjaként működtetni ezt a rendszert nem kevésbé csúnya dolog. A „direkt szenny” az információ szállítójára tapad. De nem lehet felmenteni a rendszer hasznélvezőjét sem.

– Egy idézetet olvasok fel, Eörsi Istvántól származik, akkor írta, amikor készülébe volt a jelenlegi törvény kiegészítése az információk kárptólásról. „Most kiderül, hogy az erkölcsi rendcsinálás veszélyezteteti jogrendszerünket. Feltolul akaratlanul a kérdés: kinek a jogrendszerét?... E koncepció egyik alig titkolt célja a spiclivédelem.”

– Nehéz megmondani, hogy meddig terjed a köznyugalom védelme és hol kezdődik a spiclivédelem. Kelet-Németországban minden iratot nyilvánosságra hoztak, és a magyarnál jóval kiterjedtebb állambiztonsági és besúgórendszer teljes egészében ismertté vált. (E kérdésről lásd A főspion című cikkünket a 20. oldalon. – A szerk.) Nem dőlt össze a világ.

– Megjegyzem: a magyar sajtó meglehetősen ellenszenvvel írt a német lusztrációs törvényről, amely szerint mindenki egy az egyben megismerheti a róla írottakat és besúgója nevét. Anyát fordít gyermek ellen, szeretőt szeretőt ellen, szomszédot szomszéd ellen. A nyugatiak erkölcsileg megalázzák a keletieket. Hát kell ez?

– Megkérdem azoktól, akik ezt mondják: leírják-e, hogy a köznyugalom érdekében nem szabad megtudni, ki volt a Gestapo ügynöke. Megjelenne-e ez bármelyik magyar lapban? Ezekben az irattárakban, apparátusokban ma is sokan dolgoznak a „rég harcosok” közül. Ők tudják, hogy X. ez volt, az volt, kinek a tartottja volt, kinek a hálózatához tartozott. Rendszerben van-e az, hogy Y. volt állambiztonsági százados tudhat rólam bizonyos dolgokat, én ellenben nem tudhatok róla? Ő tudhatja, hogy valaki, akiről azt hittem, jó barátom, valójában az ő ügynöke volt. Tudhatja és röhög rajtunk, hogy továbbra is barátok vagyunk, én viszont nem tudhatom. Milyen erkölcsi alapja van annak, hogy Kovács századosnak most is több joga van az én privát szférámhoz, mint nekem?

– Előbb-utóbb még kiderül – ha elfogadjuk a fent idézett közvélekedést –, hogy '89. december 18-a és '90. január 18-a között, a nagy iratmegsemmisítések idején a cég emberei emberbaráti missziót teljesítettek a köznyugalom érdekében.

– A cég emberei megbocsáthatatlan bűncselekményt követtek el. Történelmi értékű forrásokat semmisítettek meg, ez a legritvialisabb jogértelmezés szerint is hatalommal való visszaélés.

– A hiány akadályozza az ügynöktörvény korrekt végrehajtását?

– Igen. A törvénybe éppen a korrektség miatt került be, hogy nem elég az, ha valakinek a neve szerepel a nyilvántartásban, arra is bizonyítani kell, hogy hálózati személyként érdemi tevékenységet végzett. Mert elképzelhető, hogy valaki aláírta az együttműködési nyilatkozatot, szabadulása után mégsem jelentett. Ez tehát jogos feltétel. De magában rejti a kockázatot, hogy megvan a beszerzési nyilatkozat, jelentések viszont megsemmisültek. Ezért hallgatja meg a bíróság tanúként a tartó-tiszteteket.

– S ha közben elhunytak?

– Egy ügynök több nemzedék kezén keresztül megy. Sokan foglalkoznak vele. Magát a beszerzést engedélyeznie kell a beszerző

itkolt múlt

– Egészen biztos, hogy nem. Szinte valamennyi csoportfőnökségnek volt politikai jellegű feladata. Klasszikus értelemben vett hírszerzés persze a demokratikus államokban is folyik. De az állambiztonság helyzete jó példa arra, hogy egy diktatúra működését milyen nehéz összehasonlítani a polgári demokráciával. A III/1-es elvben klasszikus, minden országban létező hírszerző szervezet volt. De rájuk tartozott a politikai emigráció figyelése, a Vatikán és a

Vannak dolgok, amelyek az egyik országban még növelik is egy politikus népszerűségét, másutt lehetetlenné teszik őt. A a magyar társadalom egyik jellemzője az ambivalencia, amivel az ügynökkérdéshez viszonyul. Az okát nem tudom, de így van. A törvény egyik sajátossága, hogy a különböző kategóriákat összemosza. A karhatalmistát vagy a nyilast egy polcra helyezi az ügynöki jelentés potenciális olvasójával, tehát az akkori politikai elittel és a mindennapi

Az eltitkolt múlt

főnökének, a jelentéseket többen elolvassák. Házon belül nincs titok.

– Egyesek szerint nálunk azért nem érvényesült az a kíméletlen következetesség, ami Németországban jellemzi az intézet működését, mert a Stasira már nem volt szükség. Ott volt a nyugatnémet biztonsági szervezet. Nálunk nem lehetett felszámolni mindent.

– Ez történetileg hamis érvelés, mert a törvényt a keletnémet parlament dolgozta ki akkor, amikor az NDK már nem volt szocialista állam, de még nem történt meg az egyesülés. A követelés alulról jött. Az NDK forradalma jelentős mértékben Stasi-ellenes forradalom volt. Az iratmegsemmisítés ott is elkezdődött volna, de a tömeg berontott és elfoglalta az irattárákat. Az átvilágító intézmény gondolata állampolgári nyomásra került be a német egyesülési szerződésbe, Bonn nem rajongott érte.

– Mindeddig egyetlen állam sem hagyott fel az állampolgárok titkos megfigyelésének gyakorlatával. Mi különbözteti meg a pártállami besúgót a jogállami besúgótól?

– Kétségtelen, hogy informátorra minden rendvédelmi szervnek szüksége van. Sehol sem magasrendű foglalkozás besúgónak lenni. De más dolog besúgni, hogy a barátom épp most készül aranykelyhet lopni a plébániáról, mint azt, hogy véleménye szerint meg fog bukni a rendszer. Jogállamban a törvények nagyjából

”

Sehol sem magasrendű foglalkozás besúgónak lenni.

”

körülírják: mi a bűncselekmény. A totális állam viszont az égvilágon mindenről információt akar gyűjteni.

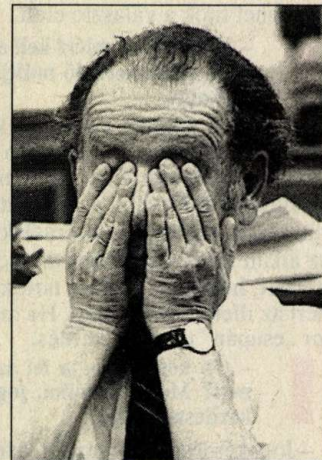
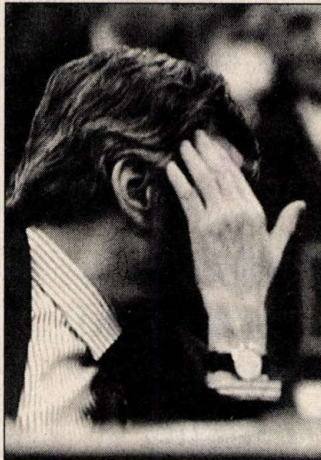
– Az első demokratikus parlament tehát úgy döntött: jobb, ha nem világítja át magát. A második ciklus képviselőinek viszont már sejteniük kellett, hogy lesz egy ilyen törvény. Mi az a megmagyarázhatatlan önbizalom, amely egyeseket arra készítetett, hogy vállalják a kockázatot és „pettyesen” is odaálljanak az ügynökök elé?

– Meg voltak róla győződve, hogy nem lesz a törvényből semmi. Talán abban bíztak, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek fogja találni. Másra nem gondolhatok.

– Ezentúl viszont fennáll a veszély, hogy azok keverednek majd ügynökgyanúba, akik valamilyen okból lemondanak, visszalépnek.

– A Történelmi Hivatal felállítására enyhít ezen a problémán. Mostantól kezdve bárki – az is, akit lemondása miatt ügynökműlttal gyanúsítgatnak – kérheti és nyilvánosságra hozhatja a róla őrzött III/III-as adatokat, köztük azt is, hogy a hálózati nyilvántartásban nem szerepel a neve. ■

A rendszerváltozás újsütetű politikusok százainak, ezreinek adott lehetőséget arra, hogy megkedveltesse magát. Mi az oka, hogy az egyiknek sikerül, a másiknak nem? Mi a titka a népszerűségnek, mennyit ér a vonzerő – erre keresi a választ, a Szonda Ipsos kutatásaira támaszkodva, ZÁVECZ TIBOR.

A politikusok jól tudják, hogy nyilvánosság nélkül az egész mit sem ér. Bármelyikük lehet meditatív alkat, de nem zárkozhat magába. Lehet visszafogott, de visszahúzózó nem. Kellenek az interjúk, a felszólalások, a sajtótájékoztatók, jól jönnek az átadási ünnepek. A gyakori szereplés azonban nem garantálja a népszerűséget: csupán szükséges, de nem elégséges feltétel. Szinte minden listán láthatunk példát arra, hogy ismert politikusok mennyire népszerűtlene lehetnek. Az áhított sikerességnek vannak bizonytalan, néha érthetetlen összetevői is.

A közéleti személyiségek elbírálásakor a választópolgárok elsősorban két dolgot vesznek figyelembe: a politikai teljesítményt és az emberi tulajdonságokat.

Azokat a politikusokat szeretjük leginkább, akik olyanok, mint mi. Avagy olyanok, amilyenek lenni szeretnénk. És itt minden hagyományos érték felsorolható. A közvélemény azt követeli, hogy a politikus legyen tisztességes, okos, becsületes, igazmondó, erkölcsös, mérsekelt, de határozott. Ennek az ideáltípusnak megfelelni szinte lehetetlen, leginkább a közérzetes elnököt látják ilyennek. Göncz Árpád népszerűsége habitusában rejlik. Az emberek szerint olyan természetesen viselkedik, mint ők a mindennapi életükben. Érdekes történelmi adalék ehhez 1991–1992-ből: akkoriban a köztársasági elnök a szimpátialista csúcsán, Antall József az alsó fertályán helyezkedett el, pedig egy időben kezdett politikusi pályafutásuk közös kiindulópontot jelentett. Sőt, 1990 júniusában Antall népszerűségi indexe volt a magasabb: 71 pont, míg Gönczé 67 pont. Aztán a miniszterelnök megítélése egyre kedvezőtlenebbé vált, a köztársasági elnöké pedig javult. A róluk szóló vélekedéseket csak részben alakította politikai teljesítményük, nagyobb szerepe volt annak, hogy milyen embernek látták őket. Politikai képességeik, tudásuk, retorikai készségük megítélésében kevés különbség volt. Annál inkább eltértek a vélemények

Mitől függ a népszerűség?

Az egyiknek

” Bármelyikük lehet

személyes tulajdonságaikról. Javára válik a politikusnak az is, ha nem pártvezetőként, hanem valamely terület szakavatott felelőseként jelenik meg. A mostani lista élvonalában láthatjuk a budapesti főpolgármestert, a külügy- és a honvédelmi minisztert. Mindhárman beosztásuknak megfelelő kérdésekről nyilatkoznak, pártpolitikai elkötelezettségüknek ritkán adnak hangot. Mostanában még a pénzügyminisztert is kedvezően ítélik meg az emberek, köszönhetően annak, hogy nem bonyolódik politikai csatározásokba, kizárólag a tárca illetékességi körébe tartozó kérdésekről beszél. Bármennyire kifizetődő dolog „szakpolitikusnak” lenni, egy pártelnök vagy frakcióvezető nem szűkítheti le tevékenységét. Nekik másként kell megnyerniük a lakosságot.

Talán úgy, hogy megfogalmazzák és képviselik érdekeinket. Ez a szempont a választások idején különösen nagy súllyal esik latba, mind a politikusok, mind a pártok közötti döntések motivációjaként. Vannak olyan politikusok, akik az egész nemzet (nép, társadalom, magyarság) érdekeinek szószólóiként lépnek fel, mások csak a fiatalok, a falusiak, a kis és nagygazdák ügyeit vállalják magukra.

Tiszta beszéd

Az emberek kedvelik a közérthetően fogalmazó politikusokat. Azokat, akik szóvivőként is funkcionálnak, a legfontosabb döntésekről ők maguk számolnak be. Ha eléjük tesznek egy mikrofont, nem jönnek zavarba, s az idegen kifejezéseket, a szakzsargont kerülve válaszolnak. Keleti György népszerűsége is az időből ered, amikor naponta beszámolt a televízióban a romániai eseményekről. Az emberek díjazták a gördülékeny mondatokat, a világos beszédet.